

PENZIJNÍ ZÁVAZKY V ČESKÉ REPUBLICE

PENSION ENTITLEMENTS IN THE CZECH REPUBLIC

Michaela Kadlecová

Abstract

This contribution deals with a topic of population ageing, both from the point of view of financing the pension system and pension entitlements. At first the term of demographic ageing which is caused by present changes of age and gender structures is defined. It is a process which currently affects most of European countries and which is an important topic for the future development of the society. Afterwards the term of pension entitlements which helps predict future financing of old-age pensions is explained – in fact these are the resources which will have to be paid in the future to all present and future pensioners. The last chapter aims at the development of pension entitlements in the Czech Republic. Also, the development of the gross domestic product helps compare it in terms of time. In the end the influence of the economic crisis which has been caused – or still it is caused – by pandemic of coronavirus Covid-19 is considered. The contribution therefore deals with the decrease of gross domestic product and at the same time with the constantly increasing number of persons in the pension age. In the end, the pension entitlements are presented as a suitable indicator of demographic ageing.

Key words: demographic ageing, pension entitlements, gross domestic product, pandemic

JEL code: J11, J14, J26

Úvod

Se změnami demografické struktury, které způsobují stárnutí populace, se pojí mnoho důsledků. Ve většině evropských zemích je v současné době stárnutí považováno za důležité téma, kterému je potřeba věnovat pozornost jak z pohledu kvality života daného jedince, který je již v důchodovém věku, tak z pohledu financování dávek starobního důchodu, které zaštiťuje stát. Právě proto je potřeba do budoucna predikovat množství prostředků, které bude nutné vyplatit na důchodových dávkách seniorům. Základním prvkem českého důchodového systému je solidarita. Solidarita mezi mladšími a staršími občany. Financování tak probíhá

na principu průběžného financování, a tedy že aktuálně ekonomicky aktivní osoby platí důchodové pojištění, ze kterého jsou okamžitě vypláceny důchody současným penzistům. S tím ale souvisí i velký závazek státu vůči svým občanům, a sice že těm, kteří jsou v současnosti ekonomicky aktivní a platí příspěvky na důchodové pojištění, musí do budoucna také zajistit důstojné stárnutí v podobě zasloužených dávek starobního důchodu. Tyto závazky se nazývají přesněji penzijní závazky. Jedná se o prostředky, které se stát zavazuje vyplatit svým občanům, až dosáhnou důchodového věku, a které je potřeba dodržet. Odvíjí se od počtu osob a výše vyplácených důchodů. Proto je potřeba důkladně sledovat projekce počtu obyvatel v následujících letech a vědět, jak se bude vyvíjet podíl starších osob ve starobním důchodu na celkové populaci. Pokud počet těchto osob bude růst, porostou i penzijní závazky. Tím, že se zvýší i jejich podíl na celkové populaci, může docházet ke zvyšování deficitu mezi příspěvky a dávkami důchodového pojištění. Penzijní závazky je tedy dobré sledovat, aby byl stát do budoucna připraven, kolik peněz bude muset do důchodového systému vyčlenit. Pokud k tomu dojde, může se důchodový systém stát díky promyšleným změnám dlouhodobě udržitelným systémem, který svým účastníkům poskytne slušné a hodnotné stáří.

Tento příspěvek se zaměří na vývoj penzijních závazků v České republice a jejich souvislost s hrubým domácím produktem. Současně poskytne pohled na aktuální hospodářskou krizi způsobenou pandemií koronaviru Covid-19 a úvahu, jaký vliv by mohla tato pandemie mít na budoucí penzijní závazky v České republice.

1 Demografické stárnutí populace

Současné změny věkové struktury většiny rozvinutých zemí jsou ovlivněny především procesem stárnutí populace, které je z pohledu demografie způsobeno změnami úmrtnosti a porodnosti. Zvyšování naděje dožití je důsledkem zlepšování úmrtnostních poměrů (Pavlík, 1993). Při demografickém stárnutí dochází ke zvyšování podílu, nikoliv počtu, starých osob v populaci. Stárnutí totiž může probíhat i při klesajícím počtu osob, a to v případě, že počet mladých klesá rychleji (Roubíček, 1997).

Stárnutí populace zasahuje do všech oblastí ekonomického a sociálního vývoje společnosti. Mezi nejčastější důsledky demografického stárnutí patří úbytek pracovních sil, obavy o financování zdravotní péče a sociálních služeb, a také udržitelnost důchodového systému. Z toho důvodu je nezbytné, aby společnost podporovala zdravé a aktivní stárnutí,

jelikož doba strávená ve starobním důchodu se zvyšuje s rostoucí nadějí dožití (Svobodová, 2010).

V tomto článku bude rozebrána především udržitelnost důchodového systému. Stále rostoucí naděje dožití mužů a žen a s tím i zvyšující se podíl seniorů ve společnosti vyzývá často k otázkám o navyšování důchodového věku. Z pohledu zvyšující se naděje dožití by bylo logické důchodový věk navyšovat, důležitý však není pouhý přírůstek let života, ale také kvalita těchto let. Z toho důvodu je nezbytné zkoumat také zdravou délku života, která podává lepší obraz o tom, kolik let života stráví jedinec v dobrém zdravotním stavu (Šimková & Langhamrová, 2017). Navyšování důchodového věku tedy není tak jednoduchým řešením, jak se na první pohled může zdát. Proto je potřeba zkoumat více faktorů, které na důsledky stárnutí mohou mít vliv a které se dají nějak změnit. Udržitelnost důchodového systému souvisí s budoucím financováním starobních důchodů. V průběžně financovaných důchodových systémech se příjem do důchodového systému odvíjí od počtu ekonomicky aktivních osob, respektive od jejich výdělků, ze kterých je odváděn příspěvek na důchodové pojištění. Tyto prostředky jsou potom rozděleny mezi starobní důchodce. Proto je velmi důležitý poměr mezi počtem ekonomicky aktivních osob a osob pobírajících starobní důchod. Důležitá je také ekonomika dané země a její vyspělost. Větší problémy s udržitelností budou mít ty země, které nedosahují tak velkého společenského a ekonomického rozvoje (Mason a kolektiv, 2006).

2 Penzijní závazky

Jak již bylo řečeno, se stárnutím populace souvisí i problém budoucího vládního financování starobních důchodů. V dávkově definovaných důchodových systémech, kde jsou dávky starobního důchodu dopředu známé, a tím pádem i státem slíbené budoucím starobním důchodcům, je nutné věnovat pozornost dosud nevyplaceným dávkám. Penzijní riziko v dávkově definovaných systémech nese poskytovatel penzí (Cipra, 2012). Ten musí předem vědět, kolik bude potřeba vyplatit peněz na dávkách, a zároveň, kolik očekává příjmů na důchodový účet. V České republice, která spadá do dávkově definovaných penzijních schémat, je poskytovatelem penzí stát.

Penzijní závazky, které se označují také jako penzijní nároky, jsou definovány jako peněžní prostředky, které budou v budoucnu vypláceny lidem ve starobním důchodu. Z toho lze odvodit, že čím více bude lidí v důchodu, tím více prostředků bude potřeba a tím vyšší budou penzijní závazky. Proto je nezbytné sledovat demografické ukazatele stárnutí populace,

a tedy podíl starších osob v populaci. V České republice se modelují penzijní závazky prvního pilíře důchodového pojištění. Třetí pilíř důchodového pojištění je totiž založen na tom, že si každá osoba spoří na svůj důchod sama a není tedy v tomto pilíři potřeba modelovat penzijní závazky státu vůči svým občanům. Zatímco první pilíř je založen na vzájemné solidaritě občanů, přerozdělování příspěvků současných ekonomicky aktivních osob mezi dávky současných starobních důchodců.

Základem pro výpočet penzijních nároků je výše průměrného starobního důchodu, který připadá na jednoho jedince. Modelace penzijních závazků státu je rozdělena podle pohlaví a odvíjí se od několika ekonomických a demografických faktorů (ČSÚ, 2018). Mezi ty patří diskontní faktor, růst mezd, míra inflace a naděje dožití. V některých zemích je do výpočtu zahrnut i faktor migrace nebo míry nezaměstnanosti. Při výpočtu sirotčích důchodů se bere v úvahu faktor míry plodnosti a u invalidních důchodů faktor budoucí míry invalidity. Tento článek se však zaměřuje pouze na penzijní závazky starobních důchodů, proto budou uvažovány jen první čtyři zmíněné faktory. Diskontní faktor je ideální nástroj pro zjištění, jakou hodnotu dnes mají budoucí platby na starobní důchody. Odvíjí se od diskontní míry, která přepočítává budoucí platby na současnou hodnotu peněz (Sixta & Šimková, 2016). Díky tomu je možné takto vyjádřit i penzijní závazky. Jelikož je diskontní míra těžko odhadnutelná, používá se často doporučená hodnota 5 % v nominálním vyjádření (Eurostat & ECB, 2011). V případě použití nominálního vyjádření, je ještě do výpočtu potřeba zahrnout inflaci, která vyjadřuje procentní nárůst cenové hladiny mezi dvěma obdobími. V dávkově definovaných systémech se výše dávek vypočítává z předchozích příjmů jedince, z toho důvodu je do výpočtu penzijních závazků nutné zahrnout i růst reálných mezd. Jeho odhad je založen na projekci produktivity práce, která obecný růst mezd v ekonomice značně ovlivňuje. Budoucí penzijní závazky jsou neméně ovlivněny demografickým vývojem. Naděje dožití nebo také střední délka života je ukazatel, který určuje průměrnou dobu zbývajících života jedince. Díky tomu lze snadno odhadnout, jak dlouhý čas stráví jedinec v důchodu a jak dlouho bude pobírat dávky starobního důchodu. Naděje dožití je velmi odlišná z hlediska pohlaví, proto je nutné konstruovat úmrtnostní tabulky, ve kterých se ukazatel počítá, zvlášť pro muže a ženy. Muži se totiž obvykle dožívají nižšího věku než ženy (Šimková & Sixta & Langhamrová, 2016). V posledních desetiletích byl pozorován velký růst naděje dožití, a to samé se předpokládá pro následující roky. Tento předpoklad je tedy nutné zahrnout i do výpočtu penzijních závazků (Eurostat & ECB, 2011).

Penzijní závazky jsou v České republice povinnou součástí národních účtů od roku 2017. Tato metoda byla zavedena z důvodu stárnutí populace v evropských zemích. Hodnota

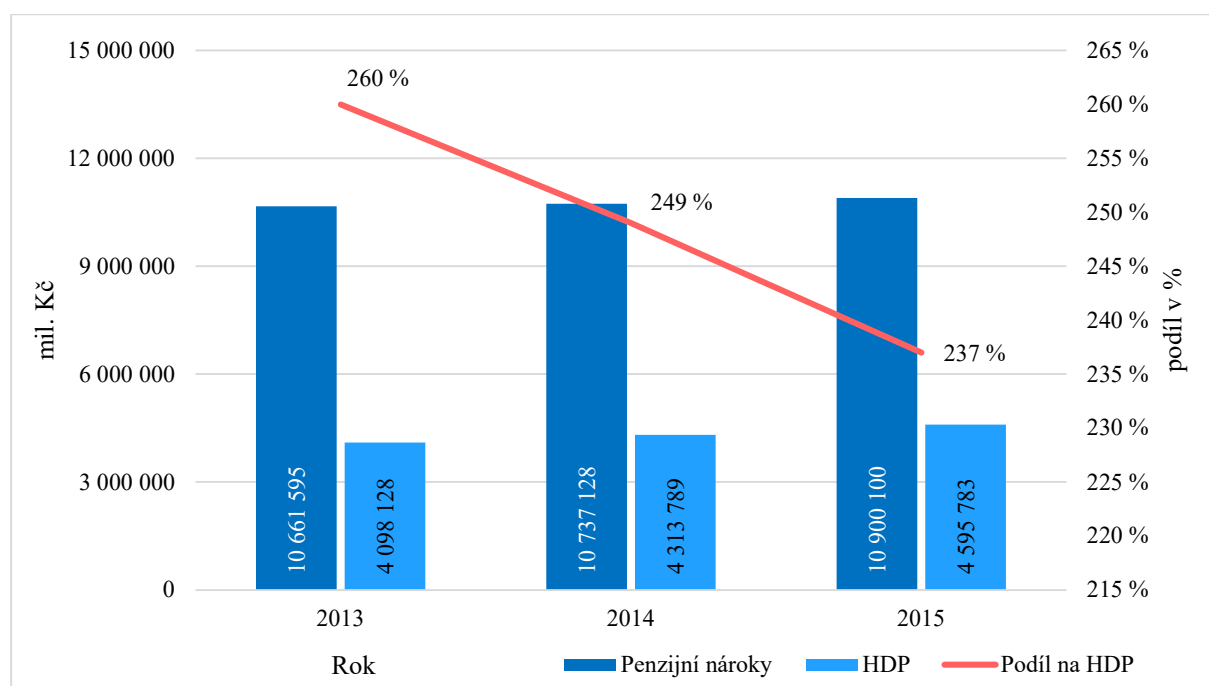
penzijních závazků se vyjadřuje jako podíl na hrubém domácím produktu v současné hodnotě peněz, aby se hodnoty daly i mezinárodně srovnávat (Eurostat & ECB, 2011).

3 Penzijní závazky v České republice

Data o penzijních závazcích jsou pro Českou republiku dostupné v databázi Českého statistického úřadu. Nejaktuálnější data, která jsou k dispozici, jsou za rok 2015. To je z toho důvodu, že penzijní závazky jsou velmi náročné na výpočet a data se publikují jednou za tři roky s dvouletým zpožděním. Další publikace tedy bude na konci roku 2020 za rok 2018 a pravděpodobně i za roky 2016 a 2017 (ČSÚ, 2020a).

V této analýze bude zkoumán vývoj v posledních třech letech, za která jsou dostupná data, tedy za roky 2013–2015. Následující graf Obr. 1 ukazuje, jak se v České republice vyvíjela výše penzijních závazků v milionech českých korun v časovém období let 2013–2015. K lepšímu srovnání jsou přidány údaje o hrubém domácím produktu, také v milionech korun českých, a podíly penzijních závazků na hrubém domácím produktu, vyjádřené v procentech.

Obr. 1: Vývoj penzijních závazků, hrubého domácího produktu a jejich vzájemného podílu v České republice v letech 2013–2015

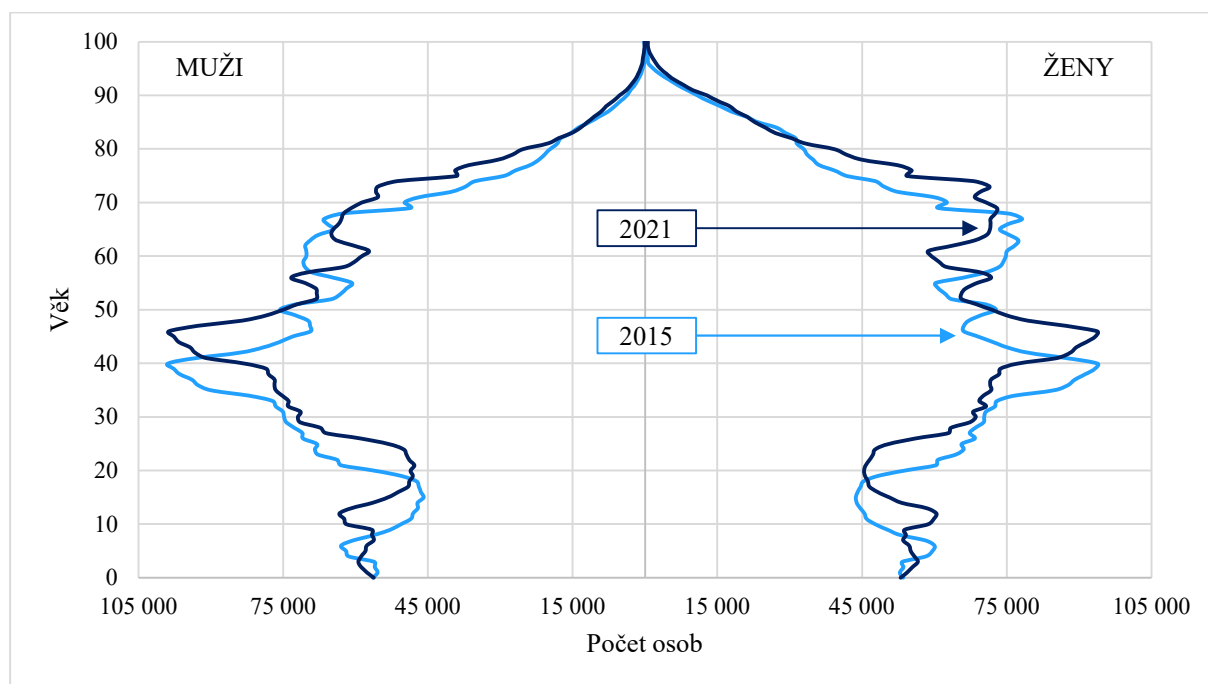
Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty a zpracování

Při pohledu na Obr. 1 je zřejmé, že podíl penzijních nároků na hrubém domácím produktu ve sledovaném období klesá. To je pozitivní jev. Je ale potřeba prozkoumat tento ukazatel více do hloubky. Nutné je zmínit, že absolutní výše penzijních závazků stále roste. Klesající podíl je tedy dán především růstem hrubého domácího produktu, který roste rychleji, než rostou penzijní závazky, a proto je podíl každým rokem nižší. Příčinou klesajícího podílu je tedy hospodářský růst v České republice. V případě, že v budoucnu nastane recese, lze očekávat i nárůst podílu penzijních nároků na hrubém domácím produktu. Penzijní závazky totiž rostou, a to samé lze očekávat i v budoucnu, jelikož podíl starších osob v populaci se bude zvyšovat.

V současné situaci pandemie koronaviru Covid-19 dochází k útlumu ekonomiky z důvodu nejen českých, ale i zahraničních vládních nařízení. Česká republika přijala opatření k zamezení šíření nákazy, která v prvním pololetí 2020 způsobila mimořádně hlubokou recesi. Po první vlně pandemie byl odhad propadu hrubého domácího produktu v roce 2020 6,6 % oproti minulému roku. Jelikož se během měsíce září začala nákaza opět nekontrolovatelně šířit, je pravděpodobné, že z důvodu dalších vládních opatření proti šíření nákazy bude propad hrubého domácího produktu za rok 2020 ještě větší, než se předpokládalo. Ministryně financí Alena Schillerová dokonce zveřejnila své očekávání, že na úroveň reálného hrubého domácího produktu roku 2019 se Česká republika vrátí až v roce 2023 (Žurovec, 2015). Hospodářská krize a propad hrubého domácího produktu tak bude mít vliv i na podíl penzijních závazků na HDP. Jelikož je nyní rok 2020 a následky krize budou pozorovatelné především až v roce 2021 nebo ještě později, budou výpočty penzijních závazků za toto období známe pravděpodobně až v roce 2023, tedy nejdříve za tři roky od data vydání tohoto článku.

Do roku 2021 lze navíc očekávat nárůst počtu osob starších 65 let. Následující Obr. 2 zobrazuje věkovou strukturu obyvatel České republiky v roce 2015, ze kterého máme nejaktuálnější dostupné údaje o penzijních závazcích, a v roce 2021, kdy lze očekávat první dopady hospodářské krize způsobené pandemií koronaviru.

Obr. 2: Věková struktura České republiky v roce 2015 a 2021

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty a zpracování

Dle projekce obyvatelstva České republiky pro roky 2018–2100, kterou zpracovává Český statistický úřad, budou počty osob starších 65 let postupně růst. Od roku 2015 do roku 2021 dojde tedy ke zvýšení počtu osob majících nárok na starobní důchod.

Stejně jako dojde k navýšení počtu starších osob v české populaci, lze očekávat i odlišné podíly jednotlivých generací. K posouzení, jak se mění podíl ekonomicky aktivní části populace na celkovém počtu, slouží nejlépe podíly ekonomických generací, které jsou zobrazeny v Tab. 1.

Tab. 1: Podíly ekonomických generací v České republice v roce 2015 a 2021

Generace	2015	2021
Předproduktivní (0–19 let)	19,59 %	20,62 %
Produktivní (20–64 let)	62,57 %	59,02 %
Poproduktivní (65+ let)	17,84 %	20,36 %

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty a zpracování

Dle výsledků v tabulce lze předpokládat, že během sledovaného období dojde ke snížení podílu ekonomicky aktivních osob na úkor zvýšení podílu poproduktivních osob. Na základě těchto čísel tedy může být odhadováno, že penzijní závazky k současným důchodcům

vzrostou, a přitom klesnou celkové příspěvky na důchodové pojištění, které odvádí právě ekonomicky aktivní část populace.

Obecně lze tedy do budoucna očekávat horší vývoj v tom smyslu, že výše penzijních závazků a podíl starších osob v populaci nadále poroste, hrubý domácí produkt klesne z důvodu současné hospodářské krize způsobené pandemií koronaviru, a tím, že klesne podíl ekonomicky aktivních osob v populaci, klesnou i vybrané příspěvky na důchodové pojištění. Proto je velmi důležité, aby se Česká republika připravila na obtížnější období z hlediska financování důchodového systému a snažila se najít zdroje, které efektivně pokryjí plnou výši všech starobních důchodů. Nestačí jen hledat finance v jiných zdrojích státního rozpočtu, které pokryjí deficit důchodového účtu. Nejlepší by bylo, aby důchody byly financovány kompletně jen z důchodového pojištění a nebylo nutné ubírat z jiných plánů státního rozpočtu.

Závěr

Cílem článku bylo zhodnotit penzijní závazky a poukázat na souvislost mezi stárnutím populace a ekonomickou situací v České republice. Proces demografického stárnutí je v současnosti velmi důležité a diskutované téma a udržitelnost důchodového systému stejně tak. Platí pravidlo, že čím je ekonomika státu vyspělejší, tím udržitelnější důchodový systém je. Z toho důvodu byl zkoumán i stav ekonomiky a vliv současné hospodářské krize způsobené pandemií koronaviru Covid-19 na penzijní závazky. Je zřejmé, že právě z tohoto důvodu čekají Českou republiku horší časy i z hlediska financování starobních důchodů. Populace totiž i nadále stárne a podíl osob starších 65 let se bude zvyšovat. Stát tak v následujících letech bude muset najít dostatek zdrojů pro vyplácení dávek starobních důchodů, a to i při poklesu hrubého domácího produktu.

Reference

Cipra, T., 2012. *Penze: Kvantitativní přístup*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2012. ISBN 978-80-86929-87-3.

ČSÚ, 2018. *Modelování penzijních závazků v ČR a jejich zachycení v tabulce 29* [online].

ČSÚ: Penzijní závazky v ČR. Praha: Český statistický úřad, 2018. [cit. 2020-09-15]

Dostupné z: https://apl.czso.cz/nufiler/Penzijni_zavazky_popis.pdf

ČSÚ, 2020a. *Projekce penzijních závazků* [online]. Praha: Český statistický úřad, Databáze národních účtů, 2020. [cit. 2020-09-26] Dostupné z: http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkaout.pension_ent

- Eurostat & ECB, 2011. *Technical Compilation Guide for Pension Data in National Accounts* [online]. European Union: Eurostat Methodologies & Working papers, European Central Bank, 2011. ISSN 1977-0375. [cit. 2020-09-15]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5922461/KS-RA-11-027-EN.PDF/7a18e53d-8ffa-4397-ad03-04450bb35b02>
- Mason, A. a kolektiv, 2006. *Population aging and intergenerational transfers: Introduction age into national accounts* [online]. Cambridge: National Bureau Of Economic Research, 2006. [cit. 2020-09-11] Dostupné z: <https://www.nber.org/papers/w12770.pdf>
- Pavlík, Z., Stárnutí demografické, s. 76-77. KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A., 1993. *Demografie (nejen) pro demografy*. 2. vyd., Sociologický ústav AV ČR. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993. ISBN 978-80-7419-012-4.
- Roubíček, V., 1997. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4.
- Sixta, J., Šimková, M., 2016. *Statistical Measurement of Pension Entitlements* [online]. Statistika – Statistics and Economy Journal, ročník 96, č. 2, s. 32–40. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2020-09-27] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32912824/32019716q2.pdf/1bd570b0-ffd2-429c-825b-43ceaeb3e622?version=1.3>
- Svobodová, K., 2010. *Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice*. Dvacet let sociodemografické transformace: Sborník příspěvků XL. Konference České demografické společnosti. Brno: Český statistický úřad, s. 185-194, 2010. ISSN 0011-8265.
- Šimková, M., Langhamrová, J., 2017. *Kvalitativní faktory stárnutí populace* [online]. Demografie: Revue pro výzkum populačního vývoje, ročník 59, č. 1, s. 49-64. Praha: Český statistický úřad, 2017. ISSN 1805-2991. [cit. 2020-09-09] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/46203820/%C5%A0imkov%C3%A1-Langhamrov%C3%A1.pdf/46e19ac8-6330-4304-97a4-bf125824b96b?version=1.0>
- Šimková, M., Sixta, J., Langhamrová, J., 2016. *Penzijní závazky stárnoucí populace* [online]. Praha: Politická ekonomie, ročník 64, č. 5, s. 591-607, 2016. DOI: 10.18267/j.polek.1090. [cit. 2020-09-15] Dostupné z: <https://polek.vse.cz/pdfs/pol/2016/05/06.pdf>
- Žurovec, M., 2015. *Ekonomika se letos propadne o 6,6 %. Příští rok poroste o 3,9 %* [online]. Praha: Ministerstvo financí České republiky. [cit. 2020-09-30] Dostupné z:

<https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2020/ekonomika-se-letos-propadne-o-66-pristi-39434>

Kontakt

Michaela Kadlecová

Vysoká škola ekonomická v Praze

nám. W. Churchilla 1938/4

130 67 Praha 3 – Žižkov

kadm02@vse.cz